

BÁLINT GÁBOR

A Nova Könyvkiadó története

1. A megalakulás

A Nova Irodalmi Intézet története – bár hivatalosan csak 1924-től létezik – sokkal korábban, a századfordulón kezdődött azáltal, hogy két kereskedő-testvér közös céget alapított. Müller Mór, az idősebbik, 1865. november 16-án született, öccse, Dávid, 1867. december 16-án.¹ A két fivér közül Dávid volt az életrevalóbb, hamarosan országos hírnévre tett szert a sport révén, többszörös tornász bajnok és az MTK alapító tagja volt. 1896-ban visszavonult a versenyzéstől, és az üzletének szentelte magát, ahol sok mindent árusított, elsősorban sportszereket, de Stemmer Ödön már antikváriusként említi, tehát ekkor már könyvekkel is foglalkozott.² Feleségül veszi a nyitrai születésű Engel Éliás Huldát, aki 1898. október 19-én egy fiút szül: Müller Pál később fontos alakja lesz a Nova történetének.

Az üzlet úgy tűnik sikeres volt, ezért Müller Dávid elhatározta, hogy bátyjával céget alapít. A hivatalos cégbejegyzés³ a következő volt:

Müller Dávid és társa cég. A társaság jogviszonyai: Közkereseti társaság. Indult 1901. április 20-án. Tagok: Müller Dávid sporttárgyak, vívó- és tornaeszközök, kérekpárok, sportöltönyök és varrógépekkel kereskedő, és Müller Mór ódon könyv és régiségkereskedő budapesti lakosok. A cég képviselőjére egyedül Müller Dávid jogosult. Üzlete: VI. Andrassy út 32.⁴

Később belép a társaságba a feleség, majd Müller Mór 1911. augusztus 11-i halála után egy kültag is. Ez még csak egy kis kereskedőcég, könyvkiadóként 1924. október 12-től működik. Ekkor döntenek úgy, hogy a sportszer-kereskedést visszafejlesztik, és teljesen átállnak a könyvszakmára, olyannyira, hogy a könyvkereskedelem mellett kiadói tevékenységet is folytatnak. Így alakult meg a

¹ A Budapesti Zsidó Hitközség hivatalos anyakönyvéből.

² STEMMER Ödön: *Egy antikvárius visszaemlékezései*. Bp. 1985. 18.

³ Fővárosi Levéltár. Társas cégjegyzék, 30/H kötet. 6050/1. szám.

⁴ Az Andrassy útnak ez a része frekventált hely volt könyves szempontból. STEMMER: *i. m. uo.* még két antikváriust említ errefelé, de itt volt (a 21. szám alatt) a Lampel–Wodiáner cég székhelye, illetve a Singer és Wolfneré is (Andrassy út 10, majd 16.).

Nova Irodalmi Intézet (Müller Dávid és társa), Nova Literarische Anstalt. Cégvezető Müller Dávid. Az új magyar és német cégszöveg, továbbá Müller Dávidné és Engel Artúr társtagok eddigi foglalkozásán felül könyvkiadó, -kereskedői minőségük, valamint az a körülmény, hogy a céget egyedül Müller Dávidné jegyzi, végül Müller Dávid alkalmazott cégvezetői minősége, és a „pp”⁵ toldattal való önálló cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetett.⁶

Még ebben az évben beléptek a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Országos Egyesületébe, a könyvkiadói szakosztályba.

2. Az első évek

A Nova hatalmas iramban kezdte meg könyvkiadói tevékenységét, hiszen az 1924-es év hátralevő három hónapjában kilenc könyvet adott ki, és ez a nagyszerű lendület a következő évben is kitartott. Részint a klasszikusokhoz nyúltak vissza (az idősebb Dumas, Jack London, Kuprin), részint gyerekkönyvekkel (Clara Nast, Friedrich Pajeken, Grimm) jelentkeztek a piacon. Már ekkor is sorozatokban gondolkodtak (pl. „Nova úti könyvtára”, „Kuprin összes művei”), de pár kötet után ezek megjelenése elakadt.

Az 1925-ös év legreprezentatívabb kiadványai viszont a „Szerelmes századok” című sorozatban jelentek meg. Valamennyi kötetét Forró Pál és Szini Gyula szerkesztette és fordította. A sorozat hirdetése szerint a „legfinomabb hófehér famentes papíron” Franz von Bayros, Gustave Doré illetve Gara Zoltán rajzaival. Egy-egy kötet terjedelme kb. 500 oldal, ára fűzve 77000 korona, „modern félvászonkötésben” 87500 korona volt. Kiadták még 50 számozott amatőrpéldányban is, különböző kötésekben. A sorozatban a következő kötetek jelentek meg (az első három 1926-ban): *Ezeregyéjszaka*, Boccaccio: *Dekameron*, *Heptameron*, Balzac: *Borsos történetek*, *Don Juan*, *Faublas*.

Valamennyi kötet elejére odaillő mottó került, a kettős címlapon színpadi függönyt utánzó szép könyvdísz, hosszú, archaizáló alcímek, és a fordítók előszót írtak minden műhöz. Egy későbbi könyvjegyzék szerint ezek a kiadványok az antikváriumok kedvelt darabjai lettek, és akár nyolc pengőért is elkelték.⁷

A következő években napvilágot látott két orvosi-pszichológiai munka: August Forel, a népszerű svájci orvos *A nemi kérdés*, és Krafft-Ebing *Psychopathia sexualis* című műve. 1927-ben új sorozatot indítottak „Nova regénytár” címen. A megjelent öt kötet három szerzője (Adlersfeld-Ballestrem, Lehne, E. Werner) mára már tökéletesen elavult, elfelejtődött. Elindult a „Nova detektívregények”, két meglehetősen ismeretlen szerzővel, majd három kötet után abba is maradt. 1928-ban egy újabb sorozat négy műve látott napvilágot tíz kötetben:

⁵ Vagyis másodlagos cégjegyzési jogosultsága volt.

⁶ Fővárosi Levéltár. Társas cégjegyzék, 53/B kötet. 10775. szám. Egyébként 1928-ban Engel Artúr kilépett, helyét Müller Pál vette át.

⁷ Általános magyar könyvjegyzék. Kiadja a Lantos rt. könyvesboltja. Bp. 1927.

a „Regények regényei”. Bulwer *Rienzi*, Gustav Freytag: *Tartozik és követel*, Walter Scott: *Quentin Durward* és Eugène Sue *Páris mélységei* című regények jelentek meg.

Ebben az évben a Nova érezhetően kezdett kifáradni. Az 1925-ös és 26-os évi harminc-harminc kiadványa után 1927-ben csak tizenkettő, 1928-ban pedig már csak kilenc mű jelent meg. A következő évben pedig mindössze egyetlen új könyvön állt a Nova emblémája. 1930-ban csak két gyermekkönyvre futotta. Mi lehetett ennek a hanyatlásnak az oka?⁸ Egyrészt mindenképpen a gazdasági világválság.⁹ Másrészt a Nova valószínűleg túl sokat markolt kis kiadó létére. Mindenfélét próbált kiadni, divatos bestsellereket, krimiket, múlt századi klasszikusokat, de gyermekkönyveket és tudományos munkákat is. Talán ez utóbbi volt a legnagyobb rizikótényező, hiszen a tudományos munkák kiadása egyébként is visszaesett a világháború után, még az Akadémia is alig-alig adott ki. Megkérdőjelezhető Sue, Dumas stb. műveinek megjelenítése is. Ez az időszak – a húszas évek vége – már a „jazzkorszak” volt, az amerikai zene és táncok, az „eton-frizura”, a „vampok”, a „flapperek” korszaka, ahol ezek a múlt századi szerzők már nem jelenthettek akkora sikert. Ugyanez lehet a helyzet a néhány éve még divatosnak számító, de viharos gyorsasággal elfelejtődött szerzők (Ewers, Werner stb.) műveivel is. Figyelemre méltó, hogy ebben az időben a Nova – neve ellenére – távolról sem a friss, modern munkákat próbálta megjelentetni, hanem visszanyúlt az időben talán csak pár évvel ezelőtti, de egy korszakkal korábbi könyvekhez.

A Nova, ötévi működés után a bukás szélén állt, közel volt ahhoz, hogy a neve eltűnjön a süllyesztőben. A Müller-családnak gyorsan ki kellett találnia valamit, ami új életre kelti a kiadóvállalatot.

3. A „klasszikus” Nova-könyv

Az ötlet pedig a következő volt: egyrészt modern szerzőket kell kiadni, frisseket, aktuálisakat, másrészt egységes köntösbe kell öltöztetni a könyveket, hogy az olvasó már a külsejéről felismerhesse a Nova-kiadványokat, végül – de egyáltalán nem utolsósorban – egységes árban, olcsón kell megjelentetni a könyveket, s így többen fogják megvenni.

A Nova új korszakának első kiadványa 1931-es évszámmal, de valójában 1932-ben jelent meg: Erich Kästner *Fabian* című regénye, amely friss könyvsikernek számított a német nyelvterületen. Ezzel indultak útjukra a kétpengős regények. Kisalakú, piros egészvászonkötésű, 250 oldalas könyv, s mindössze 2

⁸ Ugyanezen években általában a többi kiadó, pl. az Athenaeum is csökkentette a könyvtermelését.

⁹ Bár a válság „hivatalosan” csak 1929 októberében kezdődött, egy jókora tőzsdei értékeléskedés előzte meg az USA-ban, ami azt jelentette, hogy a befektetők már akkor, 1927–28-ban kint voltak Európából a tőkájüket.

pengőért.¹⁰ Ez valóban olcsó volt: sokkal rosszabb minőségű papírra nyomott, kisebb terjedelmű könyvekért is gyakran kértek 3-4 pengőt akkoriban. A Kästner-könyv nagy siker lett, három kiadásban is elfogyott.

Minden hónap elején kihoztak egy-egy újabb kötetet ebben a sorozatban. A következő mű Fraccaroli *Amerikai lányok* című regénye volt, aztán Torberg *A Gerber érettségije* következett stb. Valamennyi regény – ha a művészi színvonaluk ingadozott is –, friss és modern hangjával kitűnt a korabeli átlagos regények közül. 1933-ban új sorozatot indítottak, amelynek ára három pengő volt. Ebben is csupa nagy sikerre számító modern szerzőt adtak ki: pl. Hans Fallada több művét, Franz Werfel regényeit stb. A sorozat kötetei kéthavonta jelentek meg. 1934-ben pedig Werfel *Verdi* című művének megjelenésével elindult a 4,80 pengős regények sorozata.

Ennél magasabb árú sorozatot már nem nagyon volt érdemes kiadni. Az akkor nagy mennyiségben megjelenő kisebb-nagyobb füzetes regények piacán azonban még volt hely a Nova számára. 1935-ben jelent meg az új sorozatuk első kötete: Zane Grey *Leányrablás a vadonban* című regénye. Ezzel indultak a „Nova kalandos regényei”. Ára egy pengő volt, terjedelme pedig 12 ív, vagyis 192 oldal. Kéthetente jelent meg egy-egy újabb kötet. A sorozat szerkesztője Tábori Kornél volt. E könyvek külsejükben tulajdonképpen nem sokkal különböztek a többi Nova-kiadványtól, legfeljebb csak a papírjuk minősége volt rosszabb, és kizárólag puhakötésben árusították őket.

Zömmel külföldi szerzők jelentek meg itt, magyar szerző csak három: Rejtő Jenő (P. Howard és Gibson Lavery álnéven, 14, illetve 5 művel), Barsi Ödön (E. A. Rodriguez álnéven, 6 művel) és Nagy Károly (Charles Lorre néven, egy művel, illetve sorozaton kívül egy másik regénye). A legtöbbet Fred Roberts műveiből adtak ki: tőle 25 regény jelent meg, utána Leslie Charteris következik 19 könyvvel, majd Peter Cheyney és George O. Baxter tíz-tíz művel. A ma is ismertek közül pl. Agatha Christie-nek adták ki öt regényét ebben a sorozatban.

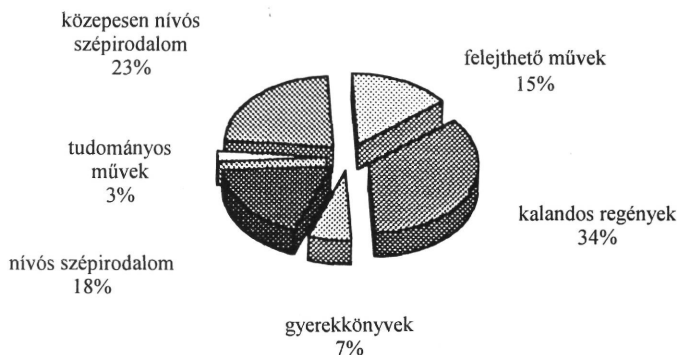
Nincs adat arról, hogy ki végezte a lektor, a korrektor feladatát a kiadóban, de megállapítható, hogy gyakran nem állt hivatása magaslatán. Nem ritkák a sajtóhibák, előfordul, hogy hibás a párbeszéd, a fattyú- és az árvasorok kezelése. Jónéhány fordításban találhatunk hibákat, kisebb magyartalanságokat, félre-fordításokat is.

Szalay Károly Karinthy Frigyesről szóló első művében – mivel a Novánál jelent meg Karinthy *Mennyei utazás* című könyve –, kitér a Nova legkedveltebb íróira is. Szalay szerint a tipikus Nova-bestseller-regény cselekményét rendszert a szegények és gazdagok ellentéte mozgatja. A gazdagok újjagdagok, akiknek minden vágyuk, hogy a lányukat régi és nemesi család sarjaihoz adják... A nyárspolgári ízlés másik megnyilvánulása e művekben a nosztalgia a csavargó, bohém és erotikus motívumok iránt. Főleg Vaszary Gábor épít az erotikára,

¹⁰ Persze az ötlet nem egészen új. Pl. az Athenaeumnak is volt egy kétpengős sorozata (szintén piros kötésben), és a Genius kiadó is hasonló módon „uniformizálta” az árakat.

Török Rezső viszont burleszkjelenetekben gondolkozik. Szalay megemlíti még Aszlányi Károlyt, aki viszont a városi entellektüeleknek írt.¹¹

Lányi András – több évvel később –, már megértőbben viszonyul ehhez a műfajhoz: Ő úgy véli, hogy „megnevetetni a megszorítottakat tisztos és tiszteletreméltó cél, és e műnemben a lektűr legkellemesebb válfaját tisztelhetjük. Humoros írásmű sosem lehet teljesen talmi, vagy hazug, mert akkor nem nevetnek rajta.” Lányi szerint Vaszary, ha éppen van türelme, életteli helyzeteket, eleven figurákat teremt. Talán jó író, csak nem bízik az irodalomban.¹²

1. ábra. A Nova-kiadványok műfaji megoszlása

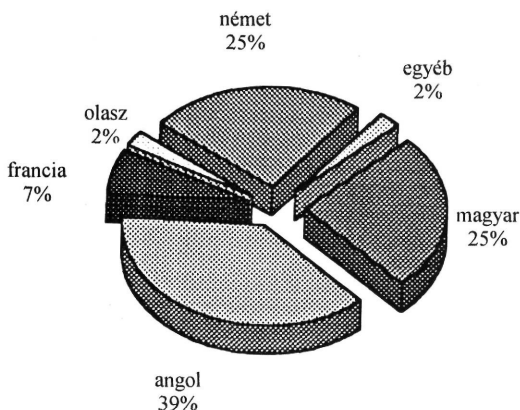
Vizsgáljuk meg a Nova-kiadványokat a műfajuk szempontjából (1. ábra). Eszerint a könyvek 15%-a felejtendő, felejtendő szerzők (Elinor Glyn, Eschtruth, Ewers stb.) munkája, 23%-a közepeesen nívós mű (Török Rezső, Aszlányi Károly, Vaszary Gábor stb. regényei), 18%-a nívós, illetve klasszikus szépirodalom (Werfel, Fallada, James Joyce, Kuprin, Dumas stb.). Ha a felejtendő kategóriát együtt számoljuk a kalandos regényekkel, akkor láthatjuk, hogy a fennmaradó rész (vagyis a Nova kiadványainak fele) olyan mű, amelyek megjelentetésével ma sem kellene szégyenkeznie egyetlen kiadónak sem. De akár a kalandos regények közül is ideszámíthatnánk pl. Rejtő Jenő, Leslie Charteris, Agatha Christie műveit, amelyek a maguk műfajában klasszikusoknak számítanak.¹³

A legtöbbet kiadott szerzők névsorában természetesen a könnyű műfaj képviselői állnak elől – hiszen általában ők többet is írnak. 25 regénnyel Fred Roberts vezet, utána Upton Sinclair, Leslie Charteris és az id. Dumas állnak 19-19 művel. Csak eggyel kevesebbet adtak ki Török Rezsőtől, aki után Vaszary Gábor következik 14 regénnyel. Bettauertől 12, Peter Cheyney-től tíz mű jelent meg. A tíz alattiak már többen vannak, pl. Fallada hét, Pitigrilli és Franz Werfel hat-hat regénnyel stb.

¹¹ SZALAY Károly: *Karinthy Frigyes*. Bp. 1961. 335.

¹² LÁNYI András: *Az írástudók áru(vá vá)lása*. Bp. 1988. 122.

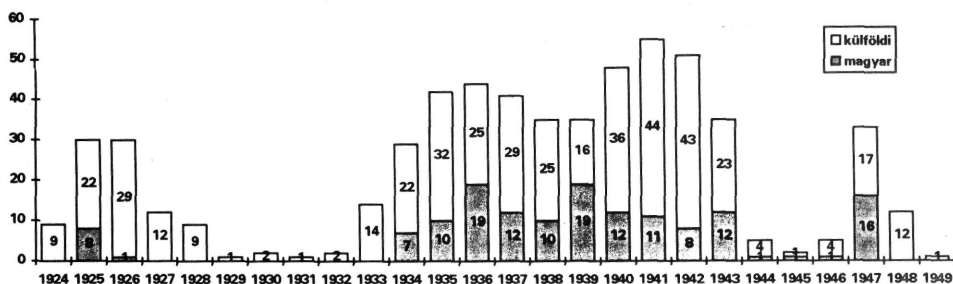
¹³ Természetesen ez a felosztás erősen szubjektív.

2. ábra. A Nova-kiadványok megoszlása az eredeti nyelvük szerint

Nem érdektelen áttekinteni a Nova-kiadványokat az eredeti nyelvük szempontjából (2. ábra). Szembetűnő, hogy magasan az angol eredetű kiadványok vezetnek (221 mű), ami kicsit meglepő, ha belegondolunk, hogy Magyarország a harmincas évek végétől a tengelyhatalmak közé tartozott. A német eredetű könyvek száma (145) is majdnem annyi mint az eredeti magyar műveké (148). Ám a német szerzők kiadása sem volt veszélytelen. A német birodalmi propaganda-minisztérium ugyanis már 1938-ban információkat gyűjtött arról, hogy a magyar kiadók milyen és mennyi emigráns német írók jelentetnek meg. Nos, az Athenaeum után, amely 30 ilyen könyvet adott ki, közvetlenül a Nova következik 22 művel, mint a német antifasiszta írók második legfontosabb magyar kiadója.¹⁴

Mint látható, Müllerék sokkal kevesebb francia eredetű könyvet adtak ki (42) mint angolt, és még ennél is kevesebb az olasz művek száma (14). Az egyéb kategóriában három orosz, nyolc skandináv és két arab mű szerepel.

3. ábra. A Nova-kiadványok évenkénti megoszlása

¹⁴ RENÉ Geoffroy: *Német nyelvű emigráns írók magyar kiadóknál 1933–1944 között megjelent művei.* = MKsz 1995. 1. sz. 51–67.

A kiadványok számának évenkénti megoszlását elemezve (3. ábra), a két nagy hullámvölgy azonnal szembetűnik: az 1929–1932-esről már volt szó ebben a munkában, a második pedig 1944–45-ben következik be.

A Nova legjobb éve az 1941-es év volt. Ekkor 55 könyvet jelentettek meg, ebből 11 mű volt magyar. 1942-ben 51-et, nyolc magyar művel. Ebben az évben a hatalmas Athenaeum cég pl. csak 112 könyvet jelentetett meg. Ez az időszak úgy tűnik kedvező volt a magyar könyvkiadás számára: évente több mint 5000 könyv jelent meg.¹⁵

A Nova összesen 583 könyvet adott ki a fennállása alatt, ami azt jelenti, hogy évente átlagosan 23-at, vagyis majdnem kéthetente jelent meg egy-egy új kiadvány.

4. Gazdasági ügyek, reklám

A Novának nem maradt meg semmiféle üzleti könyve, kimutatása. Pénzügyeiről, gazdasági helyzetéről tehát csak általánosságban beszélhetünk, főleg a többi kiadó hasonló ügyleteinek figyelembevételével.¹⁶

A könyvkiadás természetesen a kézirat megszerzésével kezdődik. A szerzői tiszteletdíj változó volt, a ponyvakiadók 50–60 pengőt fizettek egy 64 oldalas regényért. Idővel, az infláció révén ez a duplájára nőtt. Bár Rejtő – és családja – állandóan panaszkodott, hogy nem fizetik meg a munkáját, a többi író szerint Rejtő minimum dupla pénzt kapott, de van olyan vélemény, mely szerint akár 2000 pengőt is fizetett neki a Nova. Ha belegondolunk, hogy 1934-ben egy kiadó 200 pengőt fizetett valakinek egy 240 oldalas „komoly” regényért... Ezt akkoriban nagy felzúdulás követte.

A szerzők ezenfelül az eladott példányokból befolyt pénzből is részesültek. A kezdők, ismeretlenek általában 8%-ot, a keresett, híres írók akár 12%-ot is kaptak. Hasonló volt a helyzet a külföldi írókkal. Gyakori volt az egy összegben fizetés, a húszas években pl. 1500 svájci frank volt az átlagos honorárium. Később kb. 10 000 francia frank, 30 font, 400 német márka stb. (Ne felejtjük el, hogy a harmincas években a pengő jobban állt mint a frank, és alig ért kevesebbet, mint a márka!)

Amennyiben a Nova nem közvetlenül a külföldi szerzővel (illetve itthoni jogi képviselőjével) kötött szerződést, hanem egy másik magyar kiadóval, amelyik már kiadta a szóban forgó művet, a kiadás jogát és a már meglévő fordítás jogát

¹⁵ Az adatokat közli KISS István: *Az Athenaeum könyvkiadó története és szerepe a magyar irodalomban*. Bp. 1980. 101.

¹⁶ E fejezet adatait, tényeit – amennyiben nincs külön jelölve – a következő kiadványokból vettem: RITTER Aladár: *Dörög a colt. Egy detektívregényíró visszanéz című utószava in: Az arizonai farkas*. Bp. 1988., valamint: VÖRÖSVÁRY László: *Egy volt könyvkiadó visszaemlékezései*. Bp. 1982. és KISS István: *Az Athenaeum könyvkiadó története és szerepe a magyar irodalomban*. Bp. 1980.

kellett megvásárolnia. Pl. Franz Werfel *A nápolyi testvérek* című művét a majdani bolti ár 4%-áért adta át az Athenaeum, 1000 pengő előleg lefizetésével. Fannie Hurst *A nagy kacaj* című regényéért ugyanez a kiadó 5% jutalékot kért és 500 pengő előleget, de ebben az esetben az írónőnek szintén járt 5% és 500 pengő előleg. Érdekes módon egy Sinclair Lewis-könyvet csak 4%-ra értékelt az Athenaeum, de maga az író 8-at kért.¹⁷

Ha a kiadó maga fordította a művet, akkor ívenként fizetett. A húszas évek végén 10-12 pengő, később 20-28, a negyvenes években pedig már 50-60 pengő – természetesen csak az infláció miatt. Ha a mű példányszáma meghaladta a háromezretet (tehát viszonylag sikeresnek számított), akkor a fordító szintén kaphatott jutalékot, általában 2-3%-ot.

A könyv ára fűzöttben a teljes előállítási költség (a szedés, korrektúra, papír, kötés) négyszerese volt. Ezenkívül a kiadónak persze még rengeteg költsége adódott: a honoráriumok, a rezszi, a reklámok, a kereskedői jutalék stb. Nyomdákban akkoriban nem volt hiány, a rengeteg kis cég igen előnyös feltételekkel, gyakran még hitelben is vállalta a munkát. Általában harminc napra végezték el egy 15–20 íves, azaz 240–320 oldalas regény kinyomtatását. A 64 oldalas ponyvafüzetek egy hét alatt készültek el! Átnézve a kiadványok impresszumát, megállapítható, hogy a Nova legtöbbit az alábbi nyomdákkal dolgoztattott:

Fémes-Friedmann Ármin könyvnyomdája, (Alapították 1909-ben) VII. Nagyatádi Szabó u. 20.; Klein Jenő könyvnyomdája, (Alapították 1937-ben) VI. Lovag u. 20.; Radó István könyvnyomdája, (Alapították 1928-ban) VI. Hajós u. 25.; Viktória kő- és könyvnyomda, tul.: Grün Ignác, (Alapították 1904-ben) VII. Király u. 9.; Sárík Gyula és Géza könyvnyomdai műintézete, (Alapították 1904-ben) Cegléd.

A Nova természetesen a Teréz krt. 1/a szám alatti saját boltjában is árusította kiadványait, de szüksége volt reklámozásra, kapcsolatra a könyvkereskedőkkel. A Nova-reklámok nemcsak a *Corvinában* jelentek meg – ami teljesen nyilvánvaló és szükségszerű, hiszen ezt a legtöbb könyvkereskedő olvasta –, de a *Nyugatban* is megjelentettek egészoldalas hirdetéseket. A leggyakoribb reklám-hely azonban a *Literatura* volt, Supka Géza folyóirata, ahol egyrészt térítésmentesen közölték a frissen megjelent könyvek listáját, másrészt rendszeresen jelentek meg ismertetések, tartalmi kivonatok a Nova-kötetéről. Sőt, 1936-tól külön rovatot indított a lap „Kalandos regények” címmel, amelyben főleg a Nova (és a Palladis stb.) kiadványait ismertették.

Jellemző fogás volt a Novánál, hogy minden könyvükbe tettek reklámokat – szinte azt is mondhatnánk, telerakták velük. Előfordult, hogy a védőborító hátlapján, a két (elég széles) fülön kívül, még a könyv végén is több oldal reklám volt. Természetesen a legtöbb kiadó kihasználta a fennmaradó helyet saját kiadványaiban, de talán egyik sem ilyen „töményen”. Mondhatni, a Nova minden kis helyet kihasznál, nem törődve az esetleges zsúfoltsággal.

¹⁷ A Nova és az Athenaeum néhány fennmaradt levele. Mindegyikben egy-egy mű átadásáról van szó. OSzK Kézirattár, Fond 3.

Egy másik reklám-lehetőség a szórólapok, tájékoztató füzetecskék készítése és terjesztése. Természetesen a Nova ilyeneket is nagy mennyiségben adott a vásárlók kezébe. Fennmaradt pl. az 1937-es könyvnapra kiadott, rózsaszín papírra nyomott kis füzetecske, amelyben friss kiadványaikat hirdetik. E reklámanyagok grafikai megoldásait Pályi Jenő készítette. A Nova egyébként 1935-ben, tehát a hetedik alkalommal megrendezett könyvnapon jelentkezett először külön kiadvánnyal. Aszlányi Károly, Tamás István, Vaszary Gábor egy-egy regénye és Megyery Sári verseskötete mellett Révész Béla Adyról szóló könyve jelent meg erre az alkalomra. A következő években általában négy könyvnapi kiadványuk volt. Három éven keresztül a Barabás–Szrubián–Török–Vaszary négyes szerepelt a reklámfüzetekben.

A rabat (a könyvkereskedői jutalék) minimum 25% volt, de a szoros verseny miatt a legtöbb kiadó legalább 30%-ot adott a terjesztőknek. Különféle egyéb alkalmi kedvezmények is voltak. A Novánál előfordult, hogy három könyv rendelésénél már 33 1/3%-ot adtak. Ha hat darabot rendeltek, akkor a hetediket ráadásul kapták, tíz könyvnél pedig a pluszpéldány mellett 40% volt a jutalék. Az 1934-es könyvnapi kiadványaiknál viszont csak tíz példány után járt a 33 1/3%, húsznál lett 35, harminc után 37 1/2 és ötven példánynál pedig 40%.

Természetesen nem minden könyvkereskedő szerezte be közvetlenül a kiadótól a könyveket. A vidéki terjesztést – az ügynöki hálózattal nem rendelkező cégek részére, tehát a Novának is – Földes Ede¹⁸ könyvterjesztő vállalata végezte. Jutaléka 50% volt. Általában nem készpénzzel, hanem kilencven napos váltóval fizetett. Ezt le kellett számíttatni a bankban, ami újabb költséggel járt.

A „Nova kalandos regényei”-t persze nemcsak könyvesboltokban árulták, hanem az újságosbódékban, IBUSZ-pavilonokban, pályaudvarokon, tehát minden olyan helyen, ahol a füzetes regények vásárlóra találhattak. A könyvek fogyása viszonylag lassú volt a két világháború között. A legtöbb kiadó ugyanis nemcsak gyors fogyásra törekedett (ami természetesen gyorsan pénzt hozott), hanem arra is, hogy egyes kiadványaik állandóan kaphatók legyenek. Ha egy mű elfogyott, általában azonnal új kiadást készítettek. Így egyrészt az író neve és a könyve állandóan a kereskedői és vásárlói köztudatban volt, másrészt ennek a kiadásnak már sokkal alacsonyabb volt a költsége, tehát innentől számított a könyv igazi pénzügyi sikernek.

Például Fannie Hurst *A nagy kacaj* című regényét a Nova 1942 februárjában vette át az Athenaeumtól, s a könyv nemsokára meg is jelent. Egy kimutatás szerint – amit az Athenaeumnak küldtek el,¹⁹ a nekik járó jutalékkal együtt – a kinyomott 3000 példányból egy év alatt 1500 fogyott el 8,30 pengő áron. Tehát a könyv fogyása elég jól alakult, várható volt, hogy másfél-két év múlva a teljes készlet elfogy. Ebben az esetben a kiadó már tisztos haszonra

¹⁸ 1887-ben született. 1930-ban alapította vállalatát, előtte az Athenaeum terjesztési részlegénél dolgozott. Cége 1942-ben beleolvadt egy nagyobb könyvterjesztő vállalatba.

¹⁹ OSZK Kézirattár, Fond 3.

számíthatott. Persze az igazán nagy „fogás” akkor volt – mint azt fentebb említettük –, amikor röviddel a megjelenés után második kiadást kellett nyomtatni, nem beszélve az esetleges további kiadásokról, amelyek már extra profitot eredményeztek. Természetesen előfordult az is, hogy egy könyv rosszul fogyott. Ilyenkor különféle árengedményekkel próbálták növelni a vásárlókedvet.

5. A „háziszerzők”

„Kis nagy írók” – Lányi András²⁰ után így nevezhetjük azon írók csoportját, akik kétségtelen talentumuk ellenére sem voltak képesek igazán jelentős művet alkotni. Erőiket szétforgácsolták, ponyvaregényeket írtak, hogy meg tudjanak élni, aztán valahogy sosem készült el a „nagy regény”...

A Nova legismertebb szerzője kétségkívül Rejtő Jenő (1905–1943) volt. Miután néhány kisebb regénye jelent meg más kiadóknál, Müllerék karolták fel, és adták ki szinte minden művét. Legendák terjedtek el arról, hogy mennyi pénzt keres Rejtő a Novánál, és arról, hogy a kiadónál elfogadják a kéziratait darabonként is – Rejtő hitelezői tehát „valutaként” használták ezeket stb. 1941-ben azonban Rejtő összeveszett Müller Pállal, és öt év után más kiadóhoz szerződött. Néhány fennmaradt levelében elmarasztalóan ír a Nováról, ugyanakkor elismeri szakmai tudásukat és tisztességüket.

Aszlányi Károly (1908–1938) zenei pályára készült, de első novellája után, amely 1927-ben díjat nyert a *Nyugat* pályázatán, író és újságíró lett. 1935-től főleg a Novánál publikált, regényei legtöbbször a könyvnapra jelentek meg, kiemelten kapott reklámot. Fordítóként is alkalmazták, pl. Leslie Charteris *Angyal-történeteit* ő ültette át magyarra.

Török Rezső (1895–1966) hét sikeres vígjátékot írt a korábban Ady Endre köréhez tartozó Emőd Tamással. Első regénye, *A férfi mind örült*, 1936-ban jelent meg a Rózsavölgyi kiadónál és nagy sikert aratott. Innentől kezdve az összes könyve (szám szerint 18) a Novánál jelent meg. Stílusa gördülékeny, zamatos; egyszerre választékos és köznapi. Regényei némiképpen az angol Wodehouse műveivel hasonlíthatók.

Vaszary Gábor (1897–1985) már fiatalon díjat nyert egy mesekönyvével. Párizsból hazatérve megírta *Monpti* című regényét, amely a Singer és Wolfner kiadónál jelent meg, de 1935-től a Nova lett az állandó kiadója, amely 15 könyvét adta ki. Ifjúsági regényei – merész pikantériájuk miatt is – több kamaszgeneráció kedvenc, „pad alatt olvasott” könyveivé váltak.

E négy nagy mellett volt még néhány – ma már kevésbé ismert – író, akiket a Novához kapcsolhatunk: Tamás István (1904–1974), Barabás Pál (1902–?), Szrubián Dezső.

²⁰ LÁNYI András: *Az írástudók áru(vá vá)lása*. Bp. 1988. 122.

6. A munkatársak

A Nova Irodalmi Intézet nem egyszemélyes kiadó volt.²¹ Nem pusztán Müller Dávid volt a tulajdonos, hanem a fia és felesége is benne volt a cégben. Több gépirónó is dolgozott náluk, mint az a Rejtő-levelekből kitűnik. Két tisztviselőjükéről pedig több adat is napfényre került.

Pangl Ferencet a háború idején katonának hívták be, valahol a keleti harctéren, vagy hadifogságban halt meg. Bleuer Tibor 1942-ben munkaszolgálatos lett, és 1943. február 15-én halt meg.²² Adminisztratív munkakörben dolgozott, egy Rejtő-levél szerint Müllerék távollétében ő fizette ki az írók előlegeit.

A „Nova kalandos regényei” sorozatát Tábori Kornél (1879–1944) szerkesztette. Tábori újságíró volt, a bűnügyi riport első magyar művelője. 1919-től több dokumentumot adott közre a bécsi titkos levéltár anyagából az 1848-as eseményekkel kapcsolatban. Új Csokonai-kéziratokat fedezett fel, s ennek kapcsán Kner Imrével is kapcsolatba került. 44 fordítása jelent meg a Nova kiadásában, Gergely György álnéven is. A nyilas uralom alatt deportálták, Auschwitzban halt meg.

Tábori Pál (1908–1974) alapítója és társigazgatója volt a Mideuropean Literary Service nevű irodalmi ügynökségnek. Főleg angol szerzőktől fordított (Walpole, Huxley, Wassermann, Dreiser stb.). A Novánál 28 különböző műfajú fordítása jelent meg, Barlay Péter álnéven is. 1937-ben Angliába emigrált, és főleg angol nyelvű művei jelentek meg. 1962-ben a PEN nemzetközi íróalapjának főtítkára volt.

Pályi Jenő (1900–1952) hosszú éveken át ellátta a kiadó összes grafikus feladatát. Gyermekeknek szóló képeskönyvei, leporellói is megjelentek a Novánál. Összesen 26 mű címlapján szerepel a neve. 1945 után, s főleg a Nova megszűntével, a *Ludas Matyi* című hetilapban jelentek meg karikatúrái.

A kiadó sokat foglalkoztatott fordítói voltak még: Braun Soma (1890–1942), Gáspár Margit (1905), Supka Géza (1883–1956), Emődi Hajós Zsuzsa és Torday György.

7. A háborús évek

1942. július 17-én megjelent a Budapesti Közlönyben az a miniszterelnöki rendelet, amelyet a korabeli sajtó „ponyvarendelet”-ként emlegetett, és az olcsó ponyvák megjelenését korlátozta a háború miatti papírhányra hivatkozva.

²¹ Itt említtem meg, hogy Hegedűs Géza személyes közlése szerint, *Az életművész hagyatéka* című művében szereplő Hollender nevű ponyvakiadót Müller Dávidról mintázta. Azonban ez a Hollender – bár külsőségeiben találónak tűnik: nagydarab, robosztus ember, akinek nagy autója van, mert a kicsibe be sem fér stb. – egy személyben vezeti a kiadóját, amelynek falait ponyvaregények borítói díszítik, s mindösszesen csak egy titkárnője van stb. Ez aligha lehetett a Nova kiadó valós képe.

²² A még élő hozzátartozók közlései.

Eszerint a három pengőnél alacsonyabb áron forgalomba hozott könyvet, nap-tárt és füzetet csak miniszterelnöki engedéllyel szabad előállítani. Az engedély-hez a kiadó és a kiadvány fontosabb adatainak közlésén kívül ívenként tíz pengő eljárási díjat is kellett fizetni a kiadónak. (A „Nova kalandos regényei”-nél tehát 120 pengőt.) Szankcióként hat hónapig terjedő elzárást, illetve akár 8000 pengő büntetést helyezett kilátásba a rendelet. A kérelmezési kötelezettség visszamenőleg is érvényes volt 1939. január elsejétől! Tehát az azóta megjelent kiadványokat is kérvényezni kellett, illetve a megmaradt példányokat át kellett adni (másként 4,50-ért mint hulladékpapírt), a Magyar Papíripari Nyersanyagbeszerző Kft-nek.²³

A Novánál nem vállalták a kérelmezéssel járó vesződséget és a tetemes többletköltséget: a „Nova kalandos regényei”-sorozat abbamaradt. Sorozaton kívül kiadtak még egy Nagy Károly (Charles Lorre)-regényt, de belátták, hogy nem éri meg a krimik kiadása.

A harmincas évek végétől az egyre jobbra tolódó magyar kormányok több törvényt és rendelkezést léptettek életbe a zsidó lakosság ellen. 1944. április 5-től pedig kötelezővé tették a sárga csillag viselését, valamint elrendelték a zsidó boltok lezárását és áruik leltározását. A listát a Kereskedők Országos Egyesülete részére kellett elküldeni. Itt lehetett igényelni ezeket a boltokat, természetesen csak árjáknak.²⁴ A Sztójay-kormány hamarosan újabb rendeletet hozott, „a kiadói ipar engedélyhez kötéséről”, ami azt jelentette, hogy az addigi kiadói jogosultságok megszűntek, újat viszont zsidó nem kaphatott.

Müller Dávid, aki nemrég még büszkén vallhatta magáról, hogy magyar kiadó és Magyarország tornászbajnoka, most egyszeriben „csak egy zsidó” lett, másodlagos állampolgárnak érezhette magát.

Ilyen körülmények között csodálatra méltó, hogy a Nova egyáltalán kiadott valamit. Márpedig öt könyv jelent meg 1944-ben, természetesen még az év első harmadában. Egy képeskönyv gyermekeknek, egy Brett-Young-regény, egy Fannie Hurst és két Upton Sinclair. Csupa angolszász szerző, a háború kellős közepén, egy olyan országban, amelyet a német-barát kormány és közhangulat uralt.

A *Budapesti Közlöny* 1944. április 30-i számában rendelet jelent meg „a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők írói műveitől való megóvása tárgyában”. Eszerint a zsidónak számító személy műveit tilos sokszorosítani, közzétenni, forgalomba hozni, terjeszteni, kölcsönadni, vagy bármilyen más módon használatba bocsátani. A könyvtárakban lévő példányokat be kellett jelenteni, és beszolgáltatni „hulladékhasznosításra” a fent nevezett papíripari cégnek. A szállítás költsége is a beszolgáltatót terhelte.

A rendelet mellékletében pedig felsorolták azokat a szerzőket, akiknek művei bezúzendők (a listát később többször is kiegészítették, a Zsidókérdéskutató

²³ A rendeletet és a közvélemény reakcióit elemzi CSÁKI Pál: *A ponyvairódalom „megrendszabályozása” az 1940-es évek elején.* = MKSz 1988. 1. sz. 41–46.

²⁴ STEMMER Ödön: *Egy antikvárius visszaemlékezései.* Bp. 1982. 284.

Magyar Intézet közreműködésével). Az alábbiakban csak azok nevét közlöm, akik valamilyen kapcsolatban álltak a Novával (zárójelben a Novánál megjelent művek száma):

Magyarok: Altai Margit (6), Andai /Axelrad/ Ernő (1), Aszlányi /Ausländer/ Károly (7), Bús Fekete László /Trauerschwarz Pinkasz/ (2), Forró /Friedmann/ Pál (6), Gáspárné Dávid Margit (5), Karinthy Frigyes (1), Korcsmáros /Reich/ Nándor (1), Révész Béla /Roth Benjámín/ (1), Tábori /Tauber/ Kornél (csak fordítás: 44 darab), Tábori Piroska (1), Török Rezső (18), Török /Weltmann/ Sándor (2), Újhelyi Nándor (1), Zsolt /Steiner/ Béla (2).

Külföldiek: Schalom Asch (1), Hugo Bettauer (12), Maurice Dekobra (4), Alfred Döblin (1), Lion Feuchtwanger (2), Bernhard Kellermann (2), Karl Marx (1), Guido da Verona (2), Franz Werfel (6), Jakob Wassermann (2), Otto Zarek (2).²⁵

E rendelet szerint a Nova-kiadványok közül 25 szerző 89 műve bezúzó volt...

A nyilas kormány 1944. november 9-én a zsidók számára gettót jelölt ki. Magas fakerítésekkel lezárták a Nagyatádi Szabó István – Király – Rumbach Sebestyén – Madách Imre – Károly király utcák által határolt területet. Az itt lévő 4513 lakásban kb. 70 000 személyt őriztek. Hamarosan megkezdődtek a deportálások is. A budapesti gettó 1945. január 18-án szabadult fel. A túlélők között ott volt a 78 éves Müller Dávid is, feleségével és 47 éves fiával együtt.

8. Az utolsó évek

Budán még folytak a harcok 1945 februárjában, de Pesten már szerveződött az élet. Újjáalakult a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Szövetsége és az egyes kiadók és nyomdák is kezdtek talpra állni. Az újságokban hirdetések jelentek meg, hogy a munkások, tisztviselők jelentkezzenek cégnél. Megkezdődött a háborús károk felmérése és helyreállítása.

A Novának – nem lévén nyomdája vagy papírraktára – természetesen csak az Andrassy úti irodáját, illetve a Teréz körút 1/a alatt lévő könyvesboltját kellett rendbehozni. Még abban az évben két könyvet adtak ki: Upton Sinclair *Jimmie Higgins* című művét, és Török Rezső legújabb regényét: *Enyv és szappan*. A Nova háziszervezője ebben a művében először és utoljára kirándul a politika területére. Budapest háborús éveit meséli el egy bújkáló zsidó család kalandjain keresztül. Többször is név szerint emlegeti Horthy Miklóst (ez már politikának számított, hiszen addig ilyesmit egy író sem tett...), Vaszary Jánost (aki a színészkarából kidobta a zsidókat) stb. Maga a cím is a koncentrációs táborokra utal. A könyv vége – bár természetesen a felszabadulással végződik – pesszimista: „Magyarországon vagyunk, itt minden megtörténhet.”

²⁵ A rendeletet és a listát teljes terjedelmében idézi TRÓCSÁNYI Zoltán: *A budapesti német könyvharácsolás*. = MKsz 1945. 1–4. sz. 2–8.

A Nova újrakezdését egy haláleset árnyékolta be. Müller Dávid, aki túlélte a nyilas uralmat, a gettóba zárást, a deportálást – 1945. december 27-én meghalt Angyalföldön, a Szabolcs utcában. Hogy mi történt vele, talán sohasem fogjuk megtudni.²⁶ A Corvinában egy rövidke cikkben búcsúztak el tőle.²⁷ A továbbiakban Müller Pál vette át a kiadó vezetését.

1946-ban is mindössze öt könyvet adnak ki: négy Upton Sinclair-regényt, köztük az egyiket közös kiadásban a londoni székhelyű Lincolns Prager kiadóval. Ez a cég minden bizonnyal a korábban Prágában kiadót működtető, majd Londonba emigráló Prager Jenő vállalata volt.²⁸ Az ötödik könyv ismét csak Török Rezsőé. Új művében mind témában, mind hangulatban visszatér a harmincas évekbe.

Az ebben az évben dúló infláció természetesen a könyvszakmában is éreztette hatását. A megoldás – mint az első világháborút követő időkben – a szorzószám bevezetése volt, amelynek megállapítása az egyesület kiadói választmányának feladata volt. Az alapár megfelelt az 1944. decemberi bolti árnak. Az első szorzószám, 1945. június 15-én, a 10 volt. Átlagban hetente emelték, az utolsó 1946. július 27-én lépett életbe és – 200 000 000 adópengő volt! Ez lett egyenlő 1 forinttal, és így az alapár megegyezett a forint-értékkel. Egyébként a könyvkötészeti, valamint a papírárak változása is hasonló módon, szorzószámmal történt.²⁹

Az 1947-es év a talpraállás éve volt az egész könyvszakmának éppúgy, mint a Nova Irodalmi Intézetnek. Müllerék harminchárom új könyvet adtak ki, és ennek majdnem a fele magyar szerzők munkája. Öt év után ismét részt vettek a könyvnapon, méghozzá hat kiadvánnyal.

Több angolszász író könyve is megjelent ebben az évben a Novánál: Louis Bromfield, Sinclair Lewis, Upton Sinclair két-két regénye. És kiadtak egy különleges könyvet is: James Joyce világhírű *Ulysses*-ét – a könyvet, amit eddig lefordíthatatlannak tartottak –, Gáspár Endre magyartításában. Csak egyetlen kiadásban készült, mindösszesen ezer példányban, a könyvkereskedők és a könyvgyűjtők részére. A kétkötetes, famentes papíron, nagy albumalakban megjelent díszkötésű kiadvány előfizetési ára 180 Ft volt, a megjelenés utáni bolti ára pedig 220 Ft. Nem volt olcsó könyv, az bizonyos: annak idején egy nagy gyakorlattal rendelkező könyvesbolti eladónak 680 Ft fizetése volt havonta...³⁰

²⁶ Sirkövén, ahol felesége mellett fekszik, a következő felirat áll: „Itt nyugszik Magyarország többszörös tornász bajnokja és viadóra / Müller Dávid / a legjobb apa és férj / 1867–1945.” (Budapesti Izraelita köztemető, 1/a parcella, 16. sor 8. sírhely)

²⁷ Corvina 1946. 1. sz. 1.

²⁸ KOLLIN Ferenc: *A Prager könyvkiadó története* (Bp. 1977.) című könyv szerzőjének személyes közlése.

²⁹ MÁTÉ Károly: *A magyar könyvkiadás helyzete a pénzromlás idején.* = MKsz 1946. 1–4. sz. 131–136.

³⁰ VARGA Sándor: *A magyar könyvkiadás és könyvkereskedeleme, 1945–1957.* Bp. 1985. 96.

Ebben az évben a Nova a 11. helyet foglalja el a kiadványok számát tekintve a mintegy hatvan kiadó közül. Ezzel a legnagyobb középkiadónak számított. Előtte, a 10. helyen, az Athenaeum állt, mindössze héttel több kiadványával.³¹

Ám a fellendülés a Nova esetében csak egy évig tartott. 1948-ban már csak 12 könyvet adott ki, és ezek között már egyetlen magyar szerző munkája sem volt. Ismét Upton Sinclair művei voltak a fő kiadványok: négy művét jelentették meg, ebből hármat közös kiadásban a Lincolns Pragerrel. Nem véletlen ennek az írónak a kiválasztása: amerikai volt, olvasmányosan írt, nagy sikere volt az olvasók körében. Ugyanakkor közismerten baloldalinak számított, ami viszont az akkori kultúrpolitika számára volt fontos – és az idő előrehaladtával egyre fontosabb. Az újságokban, folyóiratokban megjelent könyvismertetések egyre inkább ideológiával teltek meg. Az addig elismert szórakoztató szerzők (a Novánál pl. Török Rezső) egyszerre „osztályidegen, burzsuj” írókká lettek a hatalom szemében, akik jelenléte nemkívánatos a magyarországi könyvpiacra.

A következő évben már csak egyetlenegy könyvet adott ki a Nova: ez is egy Upton Sinclair-regény volt. Müller Pál – hasonlóan a többi kisebb kiadóhoz – belátta, hogy ez a világ nem kedvez egy magáncégnek, főleg nem egy bestsellerekkel foglalkozó magánkiadónak. Kiváráó álláspontra helyezkedett tehát: érdeemes lesz-e továbbra is könyvkiadással foglalkozni?

Nem kellett sokáig várnia. Pár hónap múlva, 1949. szeptember 29-én megjelent a *Magyar Közlönyben* egy minisztertanácsi rendelet az „egyes vállalatok felszámolásának szabályozása tárgyában”. E rendelet egyik pontja szerint az illetékes miniszter bármikor utasítást adhat a vállalat felszámolására, ha a vállalat viszonyaiban „fontos ok van a felszámolás elrendelésére”. Abban a korban ez elégségesnek számított, nem is volt szükség részletesebb indoklásra: Az abban az időben alakult Könyvterjesztő Nemzeti Vállalatnak ugyanis könyvesboltokra volt szüksége.³²

Az államosítással megbízott néhány személy hamarosan megjelent a Nova irodájában, a „Sztálin út” 32. alatt, és közölték a tulajdonosokkal, hogy a Népművelési Minisztérium rendeletére a Pénzügyi Központ lefoglalja a kiadó-vállalatot. Felszólították Müller Pált, hogy adja át a kulcsokat, hagyja el a helyiséget, utasítsa az alkalmazottakat, hogy ők is távozzanak el, de a személyes holmijaikon kívül semmit sem vihetnek magukkal, s később majd a Nemzeti Vállalatnál jelentkezhetnek munkára. Mindezek elvégzésére öt percet adtak. Leltárt vettek fel mindenről, átadták a kulcsokat a KNV megbízottjának, és elmentek. A felszámolás lebonyolításához magukkal vitték a cég gazdasági-pénzügyi iratait, ezeket azonban nem sokkal később bezúzták.³³

³¹ VARGA Sándor: *i. m.* 95.

³² VARGA Sándor: *i. m.* 155.

³³ A procedura menetét így írja le CSERÉPFALVI Imre: *Egy könyvkiadó visszaemlékezései 1945–1963*. Bp. 1988. 80. Megemlíti, hogy még egy esernyőt is csak engedéllyel vihetek magukkal... Ha – akkoriban a „rendszer emberének” számító – Cserépfalviékkal is így bántak, elképzelhető, hogy a többi kiadónál mik történtek.

Így az egész kiadó állami tulajdonba került, ami egyet jelentett a felszámolással. Ebben az időben több másik könyves cég is megszűnt: mindegyiknek volt nyílt árusítású könyvesboltja...³⁴

Még egy hivatalos aktus volt hátra a kiadó életében. December 2-án a *Corvina* 1949. évi 48. számában egy rövid hivatalos hír jelent meg, amelyben bejelentették, hogy a Nova Irodalmi Intézet államosítás folytán kilép a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Szövetségéből.

Müller Pál a továbbiakban mint sportoktató dolgozott. 1957. január 3-án halt meg idegbenulás következtében. Sírja csak egy jeltelen földhalom a temetőben.

*

A Nova megszűnésével együtt 1949-ben egy korszak is végetért Magyarországon: a többi magánvállalkozással egyetemben, hosszú időre lezárult a magánkiadók jelenléte a kulturális piacon. De az olyan középkiadók, mint pl. a 25 évig működő, s ezalatt 583 művet megjelentető Nova könyvei ma is megtalálhatók a könyvtárak, antikváriumok és a könyvbarátok polcain.

GÁBOR BÁLINT

L'histoire de la maison d'édition Nova

L'auteur a écrit l'histoire de l'Institut Littéraire Nova, fondé en 1924. La firme commune de Mór Müller et de Dávid Müller ne s'occupa, à partir de 1924, sous le nom d'Institut Littéraire Nova, que de commerce de livre et d'activité d'éditeur. L'étude analyse les publications des premières années de l'entreprise qui avait une tendance à la hausse jusqu'au commencement de la crise économique. Après la crise, ils cherchèrent à sauver l'entreprise voisine de la chute par des innovations: ils publièrent des auteurs modernes dans un vêtement uniforme, et ils lancèrent la collection „Les Romans d'Aventure de Nova”. L'auteur analyse ces publications à la base de leur genre et de leur langue et il démontre, à l'aide d'une statistique, que la maison d'édition publia en somme 583 livres, c'est-à-dire 23 volumes par an. Après avoir présenté les auteurs et les collaborateurs intérieurs, l'étude rend compte de la dernière période de la maison d'édition, des années de guerre quand, de parmi les publications de Nova, 89 ouvrages de 25 auteurs furent broyés, et du renouveau, certes court, dans les années d'après guerre, de 1945 à 1949.

³⁴ VARGA Sándor: *i. m.* 155.